

بررسی تطبیقی شادی از منظر اسلام و روانشناسی^۱

فاطمه رادمهریان^۲

چکیده

پژوهش حاضر برای رسیدن به هدف کلی خود، بررسی مفهوم شادی، عوامل شادی، آثار شادی در دو دیدگاه و همچنین شباهتها و تفاوت‌های دو دیدگاه را به عنوان اهداف جزئی خود انتخاب و دنبال کرده است. با توجه به ماهیت بنیادی تحقیق و به کمک استدلال و استنتاج نتایج ذیل حاصل گردید: همان گونه که اسلام جهت تمام ابعاد وجودی انس ان دستوراتی را ارائه نموده است؛ شادی را هم به عنوان یک نیاز مورد توجه قرار داده است. شادی ها را به دو دسته شادیهای ممدوح و مذموم تقسیم بندی می کند. شادیهایی که موجب اعتلای جسمی و روحی انسان شده و در نهایت منجر به سعادت اخروی فرد می شود را مجاز می داند و شادیهایی را که همراه با فساد و هرزگی می باشند و به زوال عقل و نابودی آخرت منجر می گردند را نامشروع می داند. علم روانشناسی نیز شادی را موضوع تحقیقات خود قرار داده است. هردو دیدگاه در باره عوامل ایجاد شادی و پیامدهای آن مواردی را مطرح کرده اند که نظرات آنها بسیار به هم نزدیک می باشد. همچنین هردو دیدگاه فوایدی را برای شادی بیان کرده اند که دین اسلام آثار شادیهای ناپسند را نیز مورد توجه بیشتری قرار داده است. در رابطه با نتایج حاصل از تحقیقات روانشناسی و دستورات اسلام نیز اختلافات جزئی به چشم می خورد که اکثراً ناشی از تفاوت‌های فرهنگی نمونه های تحقیق می باشد.

واژگان کلیدی: اسلام، روانشناسی، شادی

^۱ - تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۵/۲۵

^۲ - کارشناس ارشد روان شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز- f.radmahhian@gmail.com

مقدمه

چنانچه از کسی سؤال شود که آیا خواهان شادی می باشد بی درنگ پاسخ مثبت خواهد داد و اگر درباره ی غم و اندوه از وی سؤال کنی، بدون شک تنفر و انزجار خود را از آن ابراز می کند. پس این چنین به نظر می رسد که شادی و غم از جمله مفاهیمی است که همگان آن را درک می کنند و نیاز به تعریف و توضیح ندارند. به همین دلیل بعضی از افراد در رابطه با این موضوع خود را متخصص دانسته و به خود اجازه می دهند بدون هیچ مطالعه و تحقیق مدونی به اظهار نظر بپردازند؛ که معمولاً نظراتشان متأثر از نحوه ی زندگیشان و اصول حاکم بر آن می باشد و این گونه تصور می کنند که هر چه در مورد زندگی آنها صادق است، کلاً درباره دیگران هم مصداق پیدا می کند. به طور مثال کسی که در رابطه با همسر داری با مشکل برخورد کرده است، دوران تجرد را نسبت به دوران تأهل شادتر می داند. البته بدیهی است که چنین نتیجه گیریهای کلی کاری نادرست می باشد.

خداوند در وجود انسان هیجانهای مختلفی را قرار داده است و شادی یکی از انواع هیجانهای مثبت می باشد و معتقد هستیم؛ می تواند نقش بسیار عمده ای در زندگی ما داشته باشد، اما به دلیل وضوح ظاهری آن کمتر مورد توجه اهل علم و محققان قرار گرفته است. هم اکنون در عصری قرار داریم که تغییرات تکنولوژیکی، اختراع سلاح های پیشرفته ی هسته ای و میکروبی، بروز بیماریهای ناشناخته، افزایش بزهکاری، سرقت و مانند آن موجبات نگرانی، استرس و افسردگی انسانها را فراهم آورده است.

انسان به طور غریزی لذت طلب بوده و به دنبال شادی است. از دستیابی به چیزهای مطبوع احساس شادمانی می کند و از نامطبوع بودن آنها به غم و اندوه دچار می گردد. ولی آیا این

مطبوعات که شادی او را فراهم می آورد، به مصلحت اوست؟ و آن امر نامطبوع که از آن گریزان است واقعا برای او مضر می باشد و او را به ورطه ی هلاکت خواهد کشاند؟ تشخیص احساس شادمانی در وجود خود کار آسانی است، اما کدام شادی سعادت و کدام شادی شقاوت ما را در پی خواهد داشت؟ خاستگاه و منشا شادی در کجاست؟ شادی حقیقی محصول چه عواملی است؟ از کدام راه و با کدام وسیله می توان به شادی دست یافت؟ این ها همه سؤالاتی هستند که تأمل، مطالعه و تحقیق درباره شادی را ضرورت می بخشند. لذا این نوشتار در صدد است تا نگاه اسلام را به عنوان یک دین کامل و جامع در مورد شادی مورد بررسی قرار داده و با تفحص در قرآن کریم و احادیث و همچنین پژوهش های روان شناختی با نگاهی مقایسه ای به هر کدام از این سؤالات در حد بضاعت نویسنده پاسخ داده شود.

۱- تعریف شادی

از آنجا که شادی یکی از هیجانانگیزترین اساسی بشر است هرکس به فراخور خود آن را تجربه می کند. اما تعریف شادی به سادگی تجربه ی آن نیست. در فرهنگ و ادب فارسی برای شادی مفاهیمی نظیر خوش و خرم سرور، تازگی، طراوت، شادمانی، سرزندگی، زنده دلی، سبکی و چالاکي، طرب، خرسندی، خجستگی، کامروایی، رغبت درونی، ضد افسردگی و نظیر آن، در نظر گرفته شده است. (معین، ۱۳۸۱) شادمانی که هدف مشترک افراد است و همه برای رسیدن به آن تلاش می کنند عبارت است از: ارزشیابی افراد از خود و از زندگیشان.

۲- شادی از دیدگاه اسلام

در دین اسلام نیز مفهوم شادی بارها با الفاظ مختلف در قرآن کریم بیان شده است. این مفهوم در مجموع، ۲۵ بار با الفاظ مختلفی همچون: فرح، فرحوا، فرحون و فرحین در قرآن آمده و به معنای خوشحالی، سلامت و مسرت تعریف شده است (لقمانی، ۱۳۸۰، ص ۱۸).

تیسیم و گشاده رویی نیز از نشانه های شادی و آیه ای از آیات خداوندی است. از حضرت امام علی(ع) نقل شده که فرمودند: «خی الضحک التیسیم»؛ بهترین خنده، تیسیم است (خوانساری، ۱۳۷۳، ص ۲۳۲، ح ۴۹۶۴) و در جای دیگر فرموده اند: گشاده رویی سرآغاز نیکی است و کینه را از بین می برد (کلینی، ۱۴۱۳، ص ۱۰۳).

۳- شادی از دیدگاه روانشناسی

روان انسان در مقابل عوامل بیرونی و درونی، واکنش های مختلفی از قبیل شادی و خوش حالی، می گویند. یکی از این «هیجان» خشم، تنفر، ترس و اندوه از خود نشان می دهند که به آن ها است. شادی با مجموعه ای از کلمات مثبت از قبیل: نشاط، خرسندی، «شادی» جنبه های هیجان خوشی، مسرت، وجد، سرخوشی، لذت، دلخوشی و خوش بینی هم معنا است. (آیزنگ، ۱۳۷۵، ص ۱۲)

شادی احساس مثبتی است که از حس ارضا و پیروزی به دست می آید. (ریو، ۱۳۸۲، ص ۳۶۷) شیرین بودن شادی، تجربه های اجتناب ناپذیر زندگی مثل ناکامی، ناامیدی و عاطفه ی منفی را خنثی می کند و به ما کمک می نماید تا سلامت روانی خود را حفظ کنیم. می توان گفت یکی از فواید شادی، آرام بخش بودن آن است.

۴- عوامل موثر بر شادی

الف- مناظر طبیعی

بهار طرب انگیز، آبشارهای زیبا، گل های رنگارنگ، منظره طلوع خورشید، صبح دل انگیز، پرندگان قشنگ و نغمه خوان، ساحل بی کران دریاها، کوههای سر به فلک کشیده و ... همگی از جلوه های قدرت خداوندی هستند که شادی آور و سرور آفرین می باشند.

چشمه ها و رودهایی که پیوسته آب آن جریان دارد، فواره های بلند، درختان سر سبز و پر شاخ و برگ و ... همه از اوصافی است، که خداوند در قرآن، بهشت را با آن ها به تصویر می کشد و به طور کلی فضای بهشت محیطی طبیعی همراه با چشم اندازهای زیبا و دلپذیر توصیف شده است. خداوند در قرآن سرور انگیز بودن باغها را چنین بیان می کند:

و انزل لكم من السماء ماء فانبثنا به حدائق ذات بهجه ما كان لكم ان تثبتوا شجرها... (نمل: ۶)

ترجمه: ... و از آسمان برای شما باران می فرستد تا بدان درختان باغ و بستانهای شما را در کمال سبزی و خرمی می رویانیم و هرگز شما از پیش خود قادر به رویاندن آن درختان نیستید.

ب- رنگهای روشن

تحقیقات روان شناسان ثابت نموده است که رنگهای مختلف اثرات مختلفی را بر اشخاص می گذارند. از نگاه قرآن و ائمه معصومین(ع) نیز رنگها از درجات یکسانی بر خوردار نیستند و نسبت

به رنگهایی سفارش شده و استفاده از رنگهای دیگر را نهی فرموده اند. بیشتر لباسهای رسول اکرم(ص) به رنگ سفید بود. (قمی، ۱۳۴۴، ص ۱۵ و ۸۵)

و رنگ سرخ از رنگهایی بود که ایشان برای لباس نمی پسندیدند. (محدثی، ۱۳۸۵، ص ۶۷) همین طور مولا علی (ع) لباس سیاه را لباس فرعون می دانست. (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۳، ص ۲۴۸)

در اسلام به رنگهای سفید و زرد بسیار سفارش شده است. در داستان بنی اسرائیل وقتی قوم بنی اسرائیل از شرایط گاو سؤال می نمایند، خداوند می فرماید:

انها بقره صفراء فاقع لونها تسر الناظرین (بقره: ۶۹)

ترجمه: «گاو باشد زرد یک دست، که رنگ آن، بینندگان را شاد و مسرور سازد»

پ- شخصیت

مطالعات نشان می دهد که ابعاد شخصیت افراد بر شادمانی آنها تاثیر دارد دو بعد شخصیت (درونگرایی و برونگرایی) از نظر برخی کارشناسان از اهمیت بیشتری در برخوردار است. ارتباط شادی و برونگرایی آنقدر مسلم و قوی است که برخی صاحب نظران، ارتباط برونگرایی و شادمانی را با ارائه فرضیه ی وجود ژن شادمانی توضیح می دهند.

ج- سرمایه اجتماعی

ریچاردز (۲۰۰۰) معتقد است که سرمایه ی اجتماعی بیش از سرمایه ی انسانی (سطح تحصیلات، درآمد، موقعیت اجتماعی و...) بر میزان شادمانی افراد جامعه تاثیر می گذارد. پژوهش ها نشان می

دهند افرادی که از نظر روابط اجتماعی، مهارت بیشتری دارند و بهتر می‌توانند با مردم رابطه برقرار کنند، شادتر از افرادی هستند که از نظر مالی غنی‌ترند، ولی روابط اجتماعی مطلوبی ندارند. (میرشاه جعفری و همکاران، ۱۳۸۱)

علاوه بر چند مورد فوق‌الذکر دلایل فراوان از سوی روانشناسان و متخصصان دینی برای شادی شمارش شده است که شمردن تمامی آنها از حوصله‌ی این نوشتار خارج می‌باشد.

۵- تشابه و تفاوت دو دیدگاه اسلام و روان‌شناسی در رابطه با شادی

۱-۵- تشابهات

با مطالعه و تأمل در آیات قرآن کریم و احادیث ائمه اطهار (ع) جای هیچ شبهه‌ای باقی نمی‌ماند که دین اسلام به شادی به عنوان یکی از نیازهای وجودی انسان توجه نموده است. همین‌طور علم روان‌شناسی نیز از این موضوع غافل نبوده و به آن پرداخته است، تا جایی که شاخه‌ای از علم روان‌شناسی به روان‌شناسی شادی نام گرفته است.

با تفحص و ریشه‌یابی معنای الفاظ به کار گرفته شده در آیات و روایات در مورد شادی می‌توان به این نتیجه رسید که اسلام شادیهایی مختلفی را مد نظر قرار داده است و هر دسته را با لفظ خاصی بیان کرده است. در آیات و روایات شادیهایی زیر را می‌توان مشاهده نمود:

- شادیهایی زودگذر که از لذتهای حسی و آنی حاصل می‌گردد. (فرح و مشتقات آن)

- شادیهایی پایدار که ترس از حیوط آن کمتر است. درونی و محصول تفکر و اندیشه می باشند. (سرور)

- شادیهایی نا پسندی که محصول تکبر، غرور، ناسپاسی و تن آسایی می باشند. (مرح، بطر، طرب)

- جلوه هایی از شادی و شادیهایی که به راحتی قابل تشخیص بوده و آثار آن در چهره نمایان می گردد. (بشاشه، ضحک، فکاهه، بشارت)

به طور کلی می توان گفت از نظر اسلام شادی لذت قلب و روح است، از رسیدن به خیر و منفعت و هر آنچه میل دارد.

دانش روان شناسی شادی را به عنوان یکی از هیجانهای اساسی مطرح می کند که از حس ارضا و پیروزی به دست می آید.

این تعریف با عقیده ی اسلام در رابطه با شادی مطابقت دارد؛ همچنین روان شناسان در رابطه با شادی و خاستگاه آن نظرات دیگری نیز ارائه کرده اند. مایکل آیزنگ شادی را محصول رضایت و سطح لذت می داند. سطح لذت به هیجانان خوشایندی اشاره دارد که معمولاً بر اثر عوامل به ظاهر شادی ساز، مانند مواد مخدر و مشروبات الکلی حاصل می گردد و بسیار زود گذر و لحظه ای می باشند. این هیجانان خوشایند را می توان با شادیهایی زود گذر معرفی شده در اسلام که دارای ارزش بسیار پایینی هستند، برابر دانست. از طرفی آیزنگ رضایت کلی از زندگی را مطرح می سازد که محصول عوامل مختلفی می باشند و در جایگاه بالایی از اهمیت می باشند که می

تواند باشادیهایی ماندگاری که دین اسلام مطرح می کند، یکسان باشند. (حقیر ابراهیم آبادی، ۱۳۹۰، ص ۱۹۹)

نظریه دیگری در روان شناسی مطرح می گردد؛ مبنی بر این که شادی برابر است با عناصر مثبت منهای رنج های جسمی و رنج های عاطفی. در این نظریه سه شاخص بیان شده است. با توجه بیشتر به عناصر مثبت برشمرده شده در این نظریه می بینیم؛ عناصر مثبت مطرح شده همان اعمال نیک توصیه شده از طرف اسلام می باشند. همچنین رنج های جسمی (بیماریها، گرسنگی و ...) از جمله مواردی هستند که در اسلام از آنها به عنوان عوامل مخدوش کننده آرامش انسان نام برده شده اند.

رنجهای عاطفی بیان شده نیز همان گناهان نام برده شده در آیین اسلام هستند. بنابراین برای رسیدن فرد به شادایی باید خود را به صفات پسندیده مزین سازد و از گناهان دوری گزیند. ضمن این که از نیازهای جسمی و فیزیولوژیکی خود غافل نشود.

هر گونه افراط و تفریطی می تواند تعادل طبیعی انسان را برهم زند. در بدن انسان نوعی تمایل جهت حفظ توازن طبیعی آن است. اگر این توازن مختل شود بدن به طور آگاهانه یا ناآگاهانه به هماهنگ سازی برای باز گرداندن تعادل می پردازد و اگر چنانچه این تعادل برقرار نشود ناراحتی و اضطراب بر انسان چیره می گردد و دچار بیماریهای روانی و ناهنجاریها می گردد. از نظر علم روانشناسی چنانچه به هر کدام از هیجانات انسان پرداخته نشود- شادی هم جزء یکی از هیجانات اساسی است- یا این که شدیداً مورد توجه و تمرکز قرار گیرند، باعث می شود سلامتی فرد به خطر بیفتد و به عنوان یک فرد نا بهنجار شناخته شود. بر همین اساس دین اسلام نیز با

نظرات صوفیانه که از شادی و یا تمایلات دیگری مثل تمایل جنسی چشم می پوشند؛ به مخالفت بر می خیزد و دوری گزیدن از شادیها و لذتها، رهبانیت و ریاضت دادن به جسم خود را مورد نکوهش قرار می دهد. همین طور افرادی را که تمام هم و غم خود را جهت ارضاء صفات حیوانی و هوای نفس خود و کسب شادیهای جسمی قرار می دهند و از معنویات دوری می گزینند را مذمت می کند. زیرا نیازهای هیچ کدام از این دو گروه به درستی مورد توجه قرار نمی گیرد و دچار عدم تعادل جسمی و روحی می گردند.

هر دو اسلام و روان شناسی با شادیهایی که عقل انسان را زائل می گرداند به مخالفت بر می خیزند. روان شناسان مصرف زیاد الکل و داروهای توهم زا، زیرا این گونه مواد باعث ضایعات مغزی و مرگ شخصی می گردند. (آرگایل، ۱۳۸۶)

همین طور قرآن کریم در بسیاری از آیات به تدبیر سفارش می کند. (افلا تعقلون، افلا تدبرون، افلا تتفکرون) دین اسلام، دین عقل و دانش است. عقل را حجت باطنی برای انسان قرار داده است و خطای گنهکاران را به واسطه ی گمراه شدن به وسیله ی دیگران نمی بخشد. زیرا به آنها قدرت تفکر و تحلیل داده است. همان گونه که دلیل گمراهی کافران مبنی بر قبول رأی بزرگان و رؤسای خود، و نپذیرفتن اسلام را نمی پذیرد.

در آیه ۵ سوره احزاب آمده است که: پروردگارا ما از سران و بزرگان خود اطاعت کردیم و ما را گمراه ساختند.

امام صادق (ع) می فرماید: «لشکر عقل ۷۵ تا است و لشکر جهل هم در مقابل ایشان و سپس شادی، نشاط، خوشحالی و بشاش بودن را لشکر عقل می شمارد که در پیامبران و جانشینان آنها و مؤمنین که دلهایشان را به ایمان آزموده وجود دارد. (دانش، ۱۳۸۵، ص ۴۲)

روان شناسان در رابطه با این که تا چه اندازه شادی وابسته به شخصیت انسان می باشد؛ تحقیقات زیادی را انجام داده اند و نتایج آنها حاکی از آن است که شادی به مقداری زیادی به شخصیت انسان مرتبط است (آرگیل، ۱۳۸۶) اما در این مورد اتفاق نظر دارند که انسان می تواند مقدار قابل ملاحظه ای از شادی را با تغییرات درونی خود و همچنین از محیط کسب کند. در دین اسلام در رابطه با شخصیت آدمی و این که وراثت در صفات جسمانی، اخلاقی، سعادت و شقاوت انسان نقش دارد؛ آیات و روایاتی آمده است .

اما آیه و حدیثی که مستقیماً به تأثیر شخصیت در شادی افراد اشاره کرده باشد مشاهده نشد. آن چه مسلم است این که اسلام شادی را از عناصر ذاتی انسان نمی داند و عواملی را در ایجاد شادی مؤثر می داند که قابلیت کسب آنها توسط افراد وجود دارد.

۵-۲- افتراقات

در سالهای اخیر پی بردن به نیاز بشر به دین موجب شده است در زمینه تأثیرات آن تحقیقات زیادی صورت بگیرد. نتایج تحقیقات تأثیر مذهب در سلامت جسمی، روانی، افزایش طول عمر، کاهش اضطراب، کاهش ترس از مرگ و ... را به اثبات رسانده است که این اثرات در دین اسلام، مکرر و به وضوح بیان شده است. اما تحقیقات انجام شده از طرف روان شناسان تأثیر ضعیف مذهب را در شادی به اثبات رسانده است. اسلام معتقد است مذهب و پایبندی به اصول مذهبی و رعایت قوانین الهی تأثیر بسیار بالایی در سلامت روحی و روانی انسان دارد و انجام درست تکالیف دینی می تواند شادی ماندگاری را در انسان به وجود آورد. دین پاسخ به محرومیت ها نیست زیرا از طرفی بسیاری از افراد مذهبی را می بینیم که از تمکن مالی بسیار خوبی برخوردار

بوده و هیچ گونه مشکل جسمی و روحی هم در آنها مشاهده نمی شود. و از طرف دیگر بسیاری از انسان ها پس از دستیابی به تمام آمال و آرزوهایشان احساس پوچی و بی هویتی می کنند که یگانه راه آرامش خود را پناه بردن به سوی دین می دانند.

تقریباً تمامی کسانی که اثرات دینداری بر شادی افراد را بررسی کرده اند؛ ادیان مسیحیت و یهودیت و تعدادی هم بودائیت را جهت پژوهش خود در نظر گرفته اند و کمتر اتفاق افتاده است که تأثیرات دین اسلام بر روی شادی را مورد توجه قرار دهند و چنانچه پژوهشی هم صورت گرفته از جانب افرادی بوده است که آگاهی کافی نسبت به دین اسلام نداشته اند. همچنین بسیاری از افرادی که به دنبال شادیهای افراطی هستند اصلاً به مذهب روی نمی آورند و این مطلب نیز اعتبار تحقیقات را مخدوش می نماید.

روان شناسان معتقدند که وقتی انسان با خدا سرو کار دارد از داشتن رابطه راضی کننده با خداوند به یک نوع رضایت از زندگی دست می یابد. داشتن تعهد جدی نسبت به مذهب می تواند به عنوان یک هدف نهایی برای فرد تلقی گردد این باور که خداوند وجود دارد و همیشه به ما کمک می کند حس اعتماد به نفس را در فرد تقویت می نماید این باور می تواند در فرد ایجاد خوش بینی کند و از اضطراب، افسردگی او بکاهد و بر عزت نفس او بیفزاید. (حقیر ابراهیم آبادی، ۱۳۹۰، ص ۲۰۶)

همچنین آنها معتقدند، از آن جا که مذهب به نحوی یک پدیده اجتماعی است و افراد مذهبی دارای باورهای مشترکی هستند، در مراسم های مشترک شرکت می کنند. پیوندهای نزدیکی بین آنها برقرار می گردد و بدین طریق به مقداری شادی دست می یابند. روان شناسان پیشنهاد می کنند افراد برای دست یافتن به آرامش و تقویت حس اعتماد به نفس خود این گونه تصور کنند

که خداوند همیشه با آنها است و به آنها کمک می کند و روزانه چند مرتبه این مطلب را با خود تکرار کنند. آنها شاید اعتقادی به وجود خداوند نداشته باشند و تنها به جهت تأثیراتی که این عمل دارد دیگران را به انجام آن سفارش کنند. در حالیکه افرادی که به دین اسلام ایمان دارند ضمن بهره مندی از تمامی این فواید، به تمام معنا به وجود خداوند اعتراف دارند و او را از رگ گردن به خود نزدیکتر می دانند، این نظام آفرینش را مخلوق پروردگار دانا و توانایی می دانند که همه چیز در ید قدرت او است و با علم و قدرت خود شئون آن را تدبیر می کند.

روانشناسان به طریق دیگری نیز از مذهب در درمان بیماران کمک می گیرند. آنها از بیماران می خواهند؛ تا این گونه تصور کنند که خداوند در تمام تصمیمات به آنها کمک می کند. آنها ساخت این اندیشه که وقایع مثبت و منفی اتفاق افتاده، از اراده خداوند می باشند را از نتایج دینداری می دانند. این مطلب را نیز می توان با اعتقاد به قضا و قدر الهی در دین اسلام یکی دانست.

نتیجه گیری

دین اسلام به شادی نیز مانند دیگر نیازهای روحی و فطری انسان توجه کرده است و وجود آیات و روایات فراوان در رابطه با شادیهای ممدوح و مذموم نشان از اهمیت موضوع دارد. اسلام شادیهایی را که موجب اعتلای جسم و روح انسان و سعادت اخروی او می گردد، مشروع دانسته و شادیهایی را که موجب غفلت از یاد خدا و آخرت می گردد را نامشروع می داند. روانشناسان نیز در رابطه با شادی و زوایای مختلف آن تحقیقات زیادی را انجام داده اند. مقایسه تحقیقات روانشناسان و دستورات اسلام در رابطه با مفهوم شادی، عوامل شادی و آثار آن، وجود شباهتهای

زیاد دو دیدگاه در رابطه با شادی را به اثبات می‌رساند. اگر چنانچه دستورات دین اسلام را به لحاظ این که از کلام وحی می‌باشند بدون خطا بدانیم؛ اندکی از اختلافات را می‌توان به بیراهه رفتن تحقیقات روانشناسان نسبت داد. زیرا نتایج روانشناسان نسبی و تجربی بوده و حاصل آزمایشاتی است که بر روی عده‌ای از افراد انجام می‌گیرد و بعداً به صورت یک قانون کلی مطرح می‌گردد که قطعاً شامل عموم مردم نمی‌گردد و امکان رد شدن آنها در آینده وجود دارد. البته این مطلب بدین معنا نیست که باید علوم و پژوهش‌های بشری به طور کامل کنار گذاشته شوند؛ بلکه بنا به دستور آیین اسلام باید به تحقیق و علم اندوزی پرداخت؛ اما نباید به علوم بشری به طور قطع و یقین اکتفا نمود و لازم است تا از دستورات دین نیز بهره‌مند گردید.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- آرگایل، مایکل، روانشناسی شادی، مسعود گوهری انارکی و دیگران، اصفهان؛ جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۶.
- ۳- آیزنگ، مایکل؛ روانشناسی شادی؛ مهرداد فیروزبخت و خشایار بیگی (مترجم)؛ تهران؛ انتشارات بدر؛ ۱۳۷۵.
- ۴- خوانساری، جمال الدین محمد، شرح غرر الحکم و درر الکلم، تهران؛ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
- ۵- حقیر ابراهیم آبادی، یوسف، بررسی تطبیقی شادی از منظر اسلام و روانشناسی، پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۰.
- دانش، شکر... و خرمشاهی، بهاءالدین؛ شادی و نشاط در منابع و متون اسلامی، تهران؛ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۵.
- ۶- ریو، جان مارشال؛ انگیزش و هیجان؛ سید یحیی محمدی (مترجم)؛ تهران؛ نشر ویرایش؛ ۱۳۸۲.
- ۷- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران؛ مکتبه اسلامی، ۱۴۱۳.

- ۸- قمی، عباس؛ منتهی الامال؛ کتابفروشی تیریزی؛ ۱۳۴۴ .
- ۹- لقمانی، محمود، نگاهی نو در آئینه معارف به خنده شوخی و شادمانی، تهران؛ عطر سعادت، ۱۳۸۰.
- ۱۰- محدثی، جواد؛ عشق برتر- راههای ایجاد محبت اهل بیت در کودکان و نوجوانان، ۱۳۸۵.
- ۱۱- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، تهران، المکتب الاسلامیه، ۱۵ جلد، ۱۴۰۳.
- ۱۲- معین، محمد، فرهنگ معین، تهران؛ سرایش، ۱۳۸۱.
- ۱۳- میرشاه جعفری، ابراهیم، عابدی، محمدرضا؛ دریکوندی، هدایت الله، شادمانی و عوامل موثر بر آن، تازه های علوم شناختی، سال چهارم، شماره ۳، ۱۳۸۸.